

18. ІНТОНАЦІЙНА ПІДСИСТЕМА МОВИ. ІНТОНАЦІЯ. СЛОВЕСНИЙ НАГОЛОС І РИТМІЧНА СТРУКТУРА СЛОВА

Інтонація - сукупність кількох фонетичних компонентів:

1) фразовий наголос /ФН/, 2) пауза, 3) мелодика, 4) тембр, 5) темп.

1) ФРАЗОВИЙ НАГОЛОС

За допомогою **ФН** мовленнєвий потік:

- а) членується на смислові відрізки - синтагми і речення,
- б) розмежовуються речення за метою висловлювання,
- в) визначається внутрішня взаємодія компонентів у комунікативному процесі,
- г) досягається вираження модальних значень і емоційного забарвлення відповідних повідомлень.

ФН виявляється тільки у реченні та має різновиди:

а) **наголос акцентної групи** /НАГ/ (найслабкіший, об'єднує повнозначні слова і сполучники, прийменники, частки, допоміжні дієслова і окремі різновиди займенників; **АГ** м. розглядати як фонетичне слово: *читай же; ти й вона, на столі*);

б) **синтагматичний** - за допомогою пауз виділяємо найважливіше слово в синтагмі:
Ми вже звикли/ до нових умов життя/;

в) **логічний** - особливе виділення будь-якого слова в реченні з метою підкреслення його в смисловій структурі речення:

- 1) *Вчора ми посадили дерево біля дороги.*
- 2) *Ви йдете сьогодні на концерт симфонічного оркестру?!*
- 3) *Бібліотека завтра працюватиме на дві години довше?!;*

г) **емфатичний** (допомагає виразити експресивний, емоціональний стан мовця: Твоя сестра ду-уже гарна дівчина. Він бррридикий).

2) ПАУЗА

- артикуляційна й акустична зупинка для виділення слова або синтагми, засіб смислового (**логічні**) та емоційного (**психологічні**) виділення слова або синтагми:

Я не раджу/ вам вірити//. Я не раджу вам/ вірити// (Увага - зміст!!!!).

3) **МЕЛОДИКА** - засіб а) розрізнення речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні),

б) членування речень на синтагми;

в) виділення вставних слів і речень, звертань, відокремлених зворотів, безсполучникових речень тощо.

Основні види М.:

- **м. завершеності, незавершеності, питальна**

а) **М. завершеності:** наприкінці знижується й досягає найнижчого рівня - розповідне речення

б) М. незавёршеності - протягом усього речення тримається на одному рівні - думка незавершена;

в) М. питальна - наприкінці речення різко піднімається вгору й досягає найвищого рівня - питальне речення

4) **ТЕМБР** - якісна ознака звука, залежить від

а) джерела звучання,

б) будови органів мовлення,

в) психічного стану людини, (*холеричний - флегматичний*),

г) експресивності мовлення;

т. особливості дають змогу розрізнити на слух голоси людей

5) **ТЕМП** - часова характеристика усного мовлення, його швидкість. М. б. **повільний, уповільнений, середній, пришвидшений, швидкий** (за секунду вимовляється 4,7 складу).

Є підстави говорити про існування для кожної мови свого **Т.** мовлення (**Т.** укр + білор. м. децю повільніше від **Т.** рос. м.).

Н А Г О Л О С

- **словесний, синтагматичний, фразовий**

1) словесний - виділення складу в слові

2) синтагматичний - виділення слова в синтагмі

3) фразовий - виділення синтагми у фразі

Виділення відбувається за допомогою артикуляційних засобів, властивих мові (*посилення м'язового напруження, зміни висоти тону або подовження голосного звука* = зростання тривалості).

За фонет. природою **УН** - **динамічний**, але містить в собі й **часокількісний елемент**, оскільки наголошений голосний відзначається більшою тривалістю.

Далі **Н.** в **УМ вільний, різномісцевий і рухомий**: може падати на будь-який склад і змінювати своє місце у формах того самого слова:

кни́га, вікно́, весéлитися, попереджа́ти, перепідгото́вка, перекваліфіка́ція; нога́ – ноги́, но́ги , бі́гти - ви́бігти, весéлий - веселі́ший, будува́ти - буду́ю.

Кожне самостійне слово має наголос.

Службові ЧМ, як правило, **ненаголошені**. Вони приєднуються до самостійних, утворюючи з ними т. з. **фонетичне слово**: *писав би, він і вона, читай же, на дорозі.*

Склад і голосний, на який падає **Н.** - .....?, інші - .....

Багатоскладові слова, крім **основного**, м. мати ще **побічний** (і не один!), що характеризується меншою силою /**водогра́й, аерофо́тозніма́ння**/.

Деякі складні слова (через дефіс) мають **два головні Н.** /**воє́нно-стратегі́чний**/.

Н. виконує **конститутивну, ідентифікаційну та диференційну** функції

- об'єднує звуки в слові і необхідний для:

а) розрізнення значення слів: *обі́д - обі́д, доро́га – доро́га, прикла́д – прикла́д,*

б) розрізнення форм одного слова: *ха́ти - хати́, змі́ї - змії́, насипа́ти - насипа́ти.*

Можливе варіативне наголошення: *га́ряче - гарячé, до́говір - догові́р, закінчив - закінчи́в, за́вжди - завжди́, та́кож - такóж* та ін.

Інколи акц́ентні форми виконують дуже тонку **стилістичну** функцію: *ви́соко, гли́боко - загальноживані, висóко, глибóко - власне поетичні.*

Різноманітне поєднання ненаголошених складів з наголошеним, а також ненаголошених між собою є базою, на основі якої формується **ритмічна структура слова /РС/**.

Вперше формулу РС 5-складового укр. слова з наголосом на середньому складі на основі загального сприйняття співвідношення наголошеного і ненаголошеного складів /тобто емпірично/ дав В. Богородицький /наведена в цифровому вираженні й у вигляді діаграми, для порівняння і розуміння національно-мовної специфіки поряд формула РС російського слова О. О.Потебні/ :

УМ	1	3/4	2	3/4	1 1/4	РМ	1	2	3	1	1
	п	е	р	е	п	и	с	а	н	о	

Отже, РС укр. слова властиве більш-менш рівномірне чергування посилення й послаблення наголошеності, а РС рос. слова хар-ся виразним зростанням наголошеності у препозиції і різким спадом у постпозиції.

Незважаючи на зміну місця наголосу в багатьох словах у зв'язку із словозміною і словотворенням, в УМ наголошування характеризується сталою системою. **Нормативне наголб́шування** є необхідною ознакою культурного й грамотного мовлення.

ДЗ: 1. Користуючись словником, доберіть

а) 6 слів, у яких залежно від місця наголосу змінюється лексико-семантичне значення:

.....
.....
.....

б) 10 - у яких змінюється граматичне значення:

.....
.....
.....

2. Користуючись словником, з'ясуйте, яких словах можуть бути наголошеними різні склади, а в яких один певний склад:

данина, де-небудь, довідник, загадка, також, заворот, ясний, держачи, десятикілометровий

3. Поставте наголоси у словах:

добре, вада, дев'ять, вода, вікно, один, озеро, народ, борошно, оскільки, робота, боротьба, мотузок, моторшно, переворот

та зробіть висновок, на який склад може падати наголос в УМ.